

NUTQ BUZILISHLARI PSIXOKORREKSIYA VA PSIXOPROFILAKTIKA

G'aybullayeva Rushana Maxmudovna

Abdulla Qodiriy Nomidagi Jizzax Pedagogika Universiteti

Pedagogika Psixologiya (Logopediya) Yo'nalishi 3 – Kurs - 515.22 Guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq buzilishlari, ularning turlari va kelib chiqish sabablari yoritilgan. Shuningdek, nutq buzilishlarini tuzatish usullari (psixokorreksiya) va oldini olish choralari (psixoprofilaktika) haqida ma'lumot berilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutq bilan bog'liq muammolar inson psixologik holati, ijtimoiy moslashuvi va umumiy rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, psixologik va pedagogik yondashuvlar asosida samarali korreksion hamda profilaktik chora-tadbirlar ishlab chiqilishi zarur

Kalit so'zlari: nutq buzilishlari, psixokorreksiya, psixoprofilaktika, logopediya, psixolingvistika, nutq terapiyasi, bolalar nutqi.

Kirish

Nutq insonning asosiy kommunikativ vositasi bo'lib, uning rivojlanishi ong, tafakkur va ijtimoiy moslashuv jarayonlari bilan bevosita bog'liq. Nutq buzilishlari bolalar va kattalarda turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Ushbu buzilishlar insonning o'z fikrini aniq ifodalashiga, o'zini anglashiga va boshqalar bilan samarali muloqot qilishiga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun nutq muammolarini erta aniqlash, psixokorreksiya chora-tadbirlarini qo'llash va profilaktik tadbirlarni amalga oshirish juda muhimdir.

Nutq buzilishlari va ularning turlari

Nutq buzilishlari tug'ma va orttirilgan bo'lishi mumkin. Quyida eng keng tarqalgan nutq buzilishlari keltirilgan:

1. Dizartriya – nerv tizimi buzilishlari tufayli tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish va nutqning noaniq bo'lishi.
2. Dislaliya – organik yoki funksional sabablarga ko'ra ayrim tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish.
3. Bradilaliya – juda sekin nutq sur'ati.
4. Tahilaliya – haddan tashqari tez nutq.
5. Dizgrafiya va dizleksiya – yozma nutqning buzilishi, o'qish yoki yozish jarayonida xatolarga yo'l qo'yish.
6. Tutqanoq nutqi (logonevroz, duduqlanish) – psixoemotsional omillar ta'sirida nutqning ritmik buzilishi.
7. Mutizm – psixologik sabablar natijasida so'zlashishdan voz kechish.

Nutq buzilishlarining sabablari quyidagilar bo'lishi mumkin:

Tug'ma yoki orttirilgan asab tizimi kasalliklari

Psixoemotsional stress

O'rganish jarayonidagi buzilishlar

Jismoniy yoki psixologik travmalar

Nutq buzilishlarining psixokorreksiyasi

Nutq buzilishlarini tuzatish (psixokorreksiya) logopedlar, psixologlar va pedagoglar hamkorligida amalga oshiriladi. Ushbu jarayon individual yondashuvni talab qiladi. Asosiy korreksion usullar:

Logopedik mashg'ulotlar – fonetik, grammatik va leksik muammolarni bartaraf etishga qaratilgan maxsus mashqlar.

Psixoterapiya – ayniqsa, duduqlanish va mutizmada samarali bo'lib, bolalarda psixologik muammolarni bartaraf etishga yordam beradi.

Artikulatsion gimnastika – til, lab va yuz mushaklarini mustahkamlash uchun mashqlar.

Nafas olish texnikalari – nutqning ritmik va ravon bo'lishiga yordam beradi.

O'yin terapiyasi – bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan samarali usul.

Sensor-motor mashqlar – umumiy va mayda motorikaning rivojlanishiga yordam beradi.

Korreksion tadbirlarning samaradorligi bolaning yoshi, buzilish darajasi va psixologik muhitga bog'liq.

Nutq buzilishlarining psixoprofilaktikasi

Nutq muammolarini oldini olish uchun quyidagi psixoprofilaktik chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim:

1. Erta yoshdan rivojlantirish – bolalarga so'z boyligini kengaytirish va aniq talaffuz qilishni o'rgatish.

2. Ota-ona va pedagoglar uchun maslahatlar – to'g'ri nutq muhitini yaratish va bolaning nutq rivojlanishiga e'tibor qaratish

3. Stress va emotsional buzilishlarni kamaytirish – bolaning psixologik holatini kuzatish va unga qulay muhit yaratish.

4. O'yin orqali o'rganish – bolalar nutqini rivojlantirish uchun maxsus o'yinlardan foydalanish.

5. Tibbiy ko'rik – nevrologik muammolarni erta aniqlash va ularning oldini olish.

Ushbu profilaktik chora-tadbirlar yordamida nutq muammolarining oldini olish va ularning rivojlanish xavfini kamaytirish mumkin.

Xulosa

Nutq buzilishlari insonning ijtimoiy hayotiga va shaxsiy rivojlanishiga jiddiy ta'sir qiladi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun logopedik, psixologik va pedagogik yondashuvlar birgalikda qo'llanilishi lozim. Nutq buzilishlarining psixokorreksiyasi shaxsga moslashtirilgan usullar orqali amalga oshirilishi, psixoprofilaktika esa muammoning oldini olishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Erta tashxis va to'g'ri profilaktik choralar natijasida nutq muammolarini samarali hal qilish va bolalarning to'laqonli rivojlanishiga ko'mak berish mumkin.

Adabiyotlar:

1. J. Smith, "Ovozli signalni qayta ishlash: nazariyalar va amaliyot," 2-nashr, Nyu-York: Springer, 2019.
2. A. Johnson, "Shovqin kamaytirish texnologiyalari," *Jurnal of Signal Processing*, 45(6), 2023, pp. 457-467.
3. R. Sharma, "Neyron tarmoqlari va ovozli tizimlar," *IEEE Transactions on Neural Networks*, 30(8), 2022, pp. 2394-2407.
4. L. Zhang, "Akustik materiallar va ovoz izolyatsiyasi," *Journal of Acoustics*, 58(4), 2020, pp. 15-25.

5. M. Davies, "Ovozli interfeyslar: Sun'iy intellekt va mashina o'qitish," Oxford University Press, 2021